

საერთო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა საკონსტიტუციო კონტროლი: სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოების გამოცდილება და პერსპექტივები

სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებს შორის საკონსტიტუციო სასამართლოს ადგილსა და მნიშვნელობას უმეტესად განაპირობებს ამ ინსტიტუციის დამოუკიდებლობა და მისი კომპეტენციური არსენალი. საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილებებს შორის განსაკუთრებული ადგილი რეალურ საკონსტიტუციო კონტროლს უკავია. წინამდებარე სტატიის მიზანი სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებში რეალური კონტროლის საკანონმდებლო სინამდვილისა და საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების შეფასებაა. სტატიაში განხილულია რეალური საკონსტიტუციო კონტროლის ინსტიტუტის არსი და მისი მნიშვნელობა, საკონსტიტუციო სასამართლოს ადგილი აზერბაიჯანში, თურქეთისა და სომხეთის რესპუბლიკებში, შეფასებულია უშუალოდ ამ ინსტიტუტის გავლენა საკონსტიტუციო მართლმსაჯულებაზე და რეალური კონტროლის პერსპექტივები სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებში.

საკვანძო სიტყვები: კონსტიტუციური კონტროლი სამხრეთ კავკასიაში, კონსტიტუციური მართლმსაჯულება, რეალური საკონსტიტუციო კონტროლი.

1. შესავალი

ნორმატიული აქტების კონსტიტუციურობაზე ზოგადი კონტროლი მსოფლიოს მრავალი სახელმწიფოს საკონსტიტუციო სასამართლოს უმნიშვნელოვანესი ფუნქციაა, რომლის განხორციელებისას უზრუნველყოფილია კონსტიტუციის, როგორც ძირითადი კანონის, უზენაესობა.¹ კონსტიტუციური ნორმებისა და ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვის მიზნით² საკონსტიტუციო სასამართლო რეალური კონტროლის განხორციელებისას ახდენს ხელისუფლების ყველა შტოს საქმიანობის კონსტიტუციასთან შესაბამისობის მონიტორინგს. საკონსტიტუციო სასამართლო არის ინსტიტუცია, რომლის მიზანია, დაიცვას კონსტიტუცია ხელისუფლების შტოების არაკონსტიტუციური ჩარევებისგან.³ ამ ფუნქციის განხორციელება კი მას სახელმწიფო ხელისუფლების საქმიანობის მაკონტროლებელ უმაღლეს ორგანოდ აქცევს.

* თსუ-ის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი.

¹ კახიანი გ., აბსტრაქტული ნორმატკონტროლის პრობლემები საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს საქმიანობაში, ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2009, 62.

² Patrono M., The Protection of Fundamental Rights By Constitutional Courts – A Comparative Perspective, 2000, 405.

³ გეგენავა დ., საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება საქართველოში: სამართალწარმოების ძირითადი სისტემური პრობლემები, თბ., 2012, 26.

ევროპის საბჭოს დახმარებით, ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპის ქვეყნებმა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ახალი კონსტიტუციების მიღების ან ძველის გადასინჯვის საფუძველზე მოახდინეს საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის ფიზიკური და იურიდიული პირების მიერ პირდაპირი მიმართვის ინსტიტუტის დანერგვა, რომლის მიზანი იყო ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვის სფეროში ე.წ. „ნაცრისფერი ზონების“⁴ დაფარვა. ამ სახელმწიფოთა ჯგუფს მიეკუთვნებიან სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებიც.

წინამდებარე სტატიის მიზანია ანალიტიკურ, ლოგიკურ და შედარებითსამართლებრივ კვლევათა მეთოდებზე დაყრდნობით, საკონსტიტუციო კონტროლის იმ მოდელების განხილვა, რომლებიც სამხრეთ კავკასიის საკონსტიტუციო სამართლებრივ სინამდვილეშია დამკვიდრებული. ამდენად, განხილული იქნება თურქეთის, აზერბაიჯანისა და სომხეთის რესპუბლიკების (შემდგომში – თურქეთი, აზერბაიჯანი, სომხეთი) კანონმდებლობები, ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ინსტიტუტებისა და მეცნიერთა შეფასებები ამ სახელმწიფოების საკონსტიტუციო სისტემების თაობაზე.

2. რეალური საკონსტიტუციო კონტროლი – ევროპული სინამდვილე და მისი დამკვიდრება სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებში

2.1. რეალური საკონსტიტუციო კონტროლი, როგორც ძირითად უფლებათა დაცვის ეფექტური თანამედროვე მექანიზმი

კონსტიტუციური სარჩელი ინდივიდისა და მოქალაქის უფლებების დაცვის ძირითადი მექანიზმია. ის არის ინდივიდუალური ინიციატივა, რომელიც ქმნის კონკრეტულ პროცედურულ ინსტრუმენტს. ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის დოქტრინის მიხედვით, სასამართლოებს უფლება აქვთ, გააუქმონ მთავრობის გადაწყვეტილებები, როცა ისინი არ შეესაბამებიან ან ეწინააღმდეგებიან კონსტიტუციას.⁵ საერთაშორისო უფლებადამცველი ორგანიზაციების შეფასებით, ეს მექანიზმი, როგორც სამართლებრივი დაცვის საშუალება, ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ყველასთვის,⁶ რადგან კონსტიტუციური სარჩელის მოქმედების არეალში ხვდება როგორც ნეგატიური, ასევე პოზიტიური უფლებების დაცვა.⁷

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს სტატისტიკის ანალიზმა აჩვენა, რომ იმ სახელმწიფოებიდან, რომელთაც აქვთ სრული კონსტიტუციური სარჩელის მექანიზმი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიმართ განაცხადთა რაოდენობა გაცილებით დაბალია, იმ სახელმწიფოებთან შედარებით, რომელთაც მსგავსი მექანიზმი არ გააჩნიათ.⁸ სწორედ ამის გამო ლობირებს ევროპული სასამართლო რეალური კონტროლის უფლებამოსილების მინიჭებას საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის.

⁴ *Gentili G.*, A Comparative Perspective on Direct Access to Constitutional and Supreme Courts in Africa, Asia, Europe and Latin America: Assessing Advantages for the Italian Constitutional Court, *Penn State International Law Review*, University of Sussex, 2011, 708.

⁵ *Karakamisheva T.*, Constitutional Complaint – Procedural and Legal Instrument for Development of the Constitutional Justice (Case study – Federal Republic of Germany, Republic of Croatia, Republic of Slovenia and Republic of Macedonia) იხ. <http://www.venice.coe.int/WCCJ/Papers/MKD_Karakamisheva_E.pdf>.

⁶ იხ. *Mavric A.M.*, Individual Complaint As a Domestic Remedy to be Exhausted or Effective Within the Meaning of the ECHR, *Comparative and Slovenian Aspect*, Preddvor, Slovenia, 2011, 6-7.

⁷ იხ. *Ulván N.C.*, Constitutional Complaint and Individual Complaint In Turkey, *Ankara Bar Review*, 2013, 181.

⁸ იხ. *Paczolay P.*, Report Introduction to the Report of the Venice Commission on Individual Access to Constitutional Justice, *Conference on Individual Access to Constitutional Justice*, Strasbourg, 2013, 2.

„იმისათვის, რათა უფლებათა დაცვის საშუალება ეფექტიანი იყოს, მან მხოლოდ ირიბად კი არ უნდა დაიცვას კონვენციით გარანტირებული უფლებები, არამედ უნდა უზრუნველყოს სასარჩელო პრეტენზიების პირდაპირი და სწრაფი დაკმაყოფილება“.⁹ მიუხედავად არაერთგვაროვანი დამოკიდებულებისა, საერთო სასამართლოების გადანყვეტილებათა საკონსტიტუციო კონტროლის მექანიზმი სწორედ იმ პროცესუალურ შესაძლებლობად და ერთ-ერთ ძირითად პრინციპად მიიჩნევა, რომელმაც ამ მიზნის მიღწევა უნდა უზრუნველყოს.

2.2. საერთო სასამართლოების გადანყვეტილებათა საკონსტიტუციო კონტროლის დამკვიდრება სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებში

ინდივიდთა უფლება საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის ინდივიდუალური სარჩელით მიმართვაზე გერმანიის სამართლებრივ სისტემაში 1969 წელს დამკვიდრდა¹⁰ და სარჩელის ეს ფორმა დღესაც კონსტიტუციის დაცვის ყველაზე ეფექტურ საშუალებად მიიჩნევა.¹¹ ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილებების ნახევარზე მეტი სწორედ ამ კატეგორიის საქმეებს უკავშირდება.¹² ზოგიერთი მეცნიერი გერმანიის საკონსტიტუციო სამართალში დამკვიდრებულ საკონსტიტუციო კონტროლის მექანიზმს უნივერსალურად მიიჩნევს,¹³ რადგან მარტივი პროცედურის საშუალებით ნებისმიერ პირს შეუძლია გაასაჩივროს საჯარო ხელისუფლების ორგანოს გადანყვეტილება.¹⁴

რეალური საკონსტიტუციო კონტროლი თურქეთში 2010 წელს დამკვიდრდა და საკანონმდებლო რეგლამენტაციიდან 2 წლის შემდეგ საკონსტიტუციო სასამართლომ პირველი განაცხადი მიიღო.¹⁵ თურქეთის კონსტიტუციის 148-ე მუხლის შესაბამისად, ნებისმიერ პირს, რეალური კონტროლის გერმანული მოდელის მსგავსად, უფლება აქვს, გაასაჩივროს არა მხოლოდ სასამართლოების უკანასკნელი ინსტანციის მიერ მიღებული გადანყვეტილებები, არამედ სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ მიღებული ნებისმიერი აქტი ან განხორციელებული ქმედება, რომელიც პირდაპირ და იმნუთიერ ზიანს აყენებს კონსტიტუციით აღიარებულ მის ძირითად

⁹ შარაშიძე მ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის „რეალური“ კონსტიტუციური სარჩელების განხილვის უფლებამოსილების მინიჭების პერსპექტივები, სტატიათა კრებული, ადამიანის უფლებათა დაცვის კონსტიტუციური და საერთაშორისო მექანიზმები, რედ. კორკელია კ., იხ. სქოლიო 6, დევერი ბელგიის წინააღმდეგ, 1980, 29-ე, 59-ე პუნქტები.

¹⁰ Patrono M., The Protection of Fundamental Rights By Constitutional Courts – A Comparative Perspective, 2000, 409.

¹¹ Fremuth M. L., “Patchwork Constitutionalism”, Constitutionalism and Constitutional Litigation in Germany and Beyond the State – A European Perspective, 2011, 384-385.

¹² Prakke C.L., Constitutional Law of 15 EU Member States, Edited by Prakke L., Kortmann C., Brandhof H., Burkens M., Calogeropoulos A., Craenen G., Frieden L., Gilhuis P., Ballin E., Koekkoek A., Kraan K., Lunshof H., Meij J., Schagen J., Steenbeek J., Thill J., Deventer, 2004, 356.

¹³ იხ. Singer M., The Constitutional Court of the German Federal Republic: Jurisdiction Over Individual Complaints, 1982, 332.

¹⁴ გადანყვეტილება საქმეზე – აპოსტოლი საქართველოს წინააღმდეგ, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, განაცხადი №40765/02, სტრასბურგი, 2006, 42-ე პუნქტი.

¹⁵ Üstün B., Protection of Human Rights By the Turkish Constitutional Court, Short History of the Turkish Constitutional Court, იხ. <http://www.constcourt.md/public/files/file/conferinta_20ani/programul_conferintei/Burhan_Ustun.pdf>.

უფლებას.¹⁶ უშუალოდ ინდივიდუალურ კონსტიტუციურ სარჩელებზე თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლომ დღემდე ძირითადი უფლებების დარღვევის 165 ფაქტი გამოავლინა.¹⁷

აზერბაიჯანის კონსტიტუციაში რეალური საკონსტიტუციო კონტროლის დამკვიდრება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ინსტიტუციების რჩევით მოხდა.¹⁸ აზერბაიჯანის კონსტიტუციის 130-ე მუხლის შესაბამისად, კანონმდებლობით დადგენილი წესით, ყველას აქვს უფლება, მათი დარღვეული უფლებებისა და თავისუფლებების აღდგენის მიზნით წარადგინოს კონსტიტუციური სარჩელი საჯარო ხელისუფლებისა და მუნიციპალიტეტების მიერ გამოცემული ნორმატიული აქტების, ასევე სასამართლოს მიერ მიღებული იმ გადაწყვეტილებების მიმართ, რომლებიც არღვევენ ინდივიდის უფლებებსა და თავისუფლებებს.¹⁹

სომხეთის კონსტიტუციის 101-ე მუხლისა და საკონსტიტუციო სასამართლოს რეგლამენტის რამდენიმე მუხლის სისტემური ანალიზი საშუალებას გვაძლევს აღვნიშნოთ, რომ სომხეთის საკონსტიტუციო სასამართლო განიხილავს მხოლოდ ნორმატიული აქტების კონსტიტუციურობას და არ გააჩნია საერთო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა საკონსტიტუციო კონტროლის უფლებამოსილება. ამის გათვალისწინებით, რამდენადაც წინამდებარე კვლევის მიზანი სამხრეთ კავკასიის იმ სახელმწიფოების პრაქტიკის ანალიზია, სადაც საერთო სასამართლოების საკონსტიტუციო კონტროლის მექანიზმი მოქმედებს, შემდგომ თავებში სომხეთთან მიმართებით მხოლოდ ცალკეული სამართლებრივი ასპექტები იქნება განხილული.

3. რეალური საკონსტიტუციო კონტროლი სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებში

3.1. საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის ინდივიდუალური საკონსტიტუციო სარჩელით მიმართვაზე უფლებამოსილი პირი

რეალური კონტროლის მთავარი არსი ისაა, რომ სარჩელის წარდგენაზე უფლებამოსილი პირი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ინდივიდი, რომლის აზრით, ხელისუფლების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებით დაირღვა კონსტიტუციით გარანტირებული მისი ძირითადი უფლება. როგორც წესი, ფიზიკური და კერძო სამართლის იურიდიული პირები აღჭურვილნი არიან ძირითადი უფლებებით, თუმცა რეალური კონტროლის შემთხვევაში კონსტიტუციურ სარჩელზე უფლებამოსილება აქვს მხოლოდ იმ პირს, რომელიც დავობს თავისი ძირითადი უფლების დარღვევაზე.²⁰

თურქეთის კონსტიტუციის 148-ე მუხლში 2010 წელს შესული ცვლილების საფუძველზე ნებისმიერ ინდივიდს, რომელიც ფიქრობს, რომ დაირღვა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ჩამონათვალში არსებული მისი კონსტიტუციური უფლება, შეუძლია, მიმართოს

¹⁶ The Constitution of the Republic of Turkey, 1982, Art. 148.

¹⁷ იხ. *Arslan Z.*, Constitutional Complaint In Turkey: A Cursory Analysis Of Essential Decisions, The draft paper prepared for the Conference “the Best Practices of Individual Complaint to the Constitutional Courts in Europe”, 8, Strasbourg, 2014.

¹⁸ იხ. *Martin C. H.*, Comparative Human Rights Jurisprudence in Azerbaijan: Theory, Practice and Prospects, Journal of Transnational Law & Policy, College of Law The Florida State University, Tallahassee, 2005, 230, ix. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=748124>.

¹⁹ Constitution of the Republic of Azerbaijan 1995, Art. 130.

²⁰ იხ. The Constitution of the Republic of Turkey, 1982, Art. 148.

საკონსტიტუციო სასამართლოს სხვა ადმინისტრაციული და სასამართლო პროცედურების ამონაწილის შემდეგ.²¹ ძირითადი უფლებებით სარგებლობენ ასევე კერძო სამართლისა და საჯარო სამართლის ის იურიდიული პირებიც, რომლებსაც ძირითადი უფლებები აქვთ.

აზერბაიჯანის კონსტიტუციის 130-ე მუხლის შესაბამისად, კანონით დადგენილი წესის მიხედვით, ყველას აქვს უფლება, კონსტიტუციური სარჩელით მიმართოს საკონსტიტუციო სასამართლოს იმ საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების ნორმატიული აქტების, მუნიციპალიტეტების აქტებისა და სასამართლოს გადაწყვეტილებების წინააღმდეგ, რომლებიც ლახავენ მათ ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებს.²² ამ ჩანაწერს იმეორებს აზერბაიჯანის კანონიც „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“.²³

ამავე დროს, აზერბაიჯანის კონსტიტუციის 57-ე მუხლის საფუძველზე მიღებულია კანონი „მოქალაქეთა განაცხადების განხილვის პროცედურის შესახებ“, რომელიც ყველა მოქალაქეს უფლებას ანიჭებს, წარადგინოს პეტიცია ან საკუთარი კრიტიკული მოსაზრება ხელისუფლების ორგანოების მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებთან დაკავშირებით. ეს კანონი ასევე ავალდებულებს ყველა მაღალი პოლიტიკური თანამდებობის პირს, გამოეცხადოს დრო მოქალაქეებთან შესახვედრად.²⁴

3.2. კონსტიტუციური სარჩელის წარმოებაში მიღების წინაპირობები

საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ სახელმწიფო ხელისუფლების გადაწყვეტილების კონსტიტუციურობის შემოწმების საფუძველია ამ უფლების მქონე ინდივიდის მიმართვა, რომელიც უნდა უპასუხებდეს კონსტიტუციური სარჩელისთვის ნორმატიული აქტებით დადგენილ მოთხოვნებს. იმ გავრცელებულ მოთხოვნებს შორის, რომლებსაც რეალური კონტროლის მქონე სახელმწიფოები განსაზღვრავენ, შეიძლება გამოიყოს რამდენიმე, მათ შორის: ინდივიდუალური განაცხადით მიმართვის უფლების რეალიზაციისთვის აუცილებელია, მოსარჩელე იყოს სარჩელის წარდგენაზე უფლებამოსილი პირი; ამონაწერი იყოს უფლების დაცვის ყველა შიდასამართლებრივი საშუალება;²⁵ სარჩელის მიზანი უნდა იყოს უშუალოდ ინდივიდის დარღვეული კონსტიტუციური უფლების დაცვა და სხვ.

3.2.1. პირდაპირი და იმნუთიერი ზიანი

თუ გასაჩივრებული აქტი მოსარჩელეს არ აყენებს პირდაპირ და იმნუთიერ ზიანს, მაშინ სახეზეა აბსტრაქტული საკონსტიტუციო კონტროლი. აქ შეიძლება ორი მომენტი გამოვყოთ: 1. რადგან დაინტერესებულ მხარეს წარმოადგენს „პირდაპირი“ მსხვერპლი, ზოგიერთი სახელმწიფოს კანონმდებლობა უკრძალავს ნებისმიერ პირს, იმოქმედოს დაზარალებულის სახელით. ეს ნიშნავს იმას, რომ კონკრეტული საქმის განხილვის დროს საკონსტიტუციო სამართალწარმოება მაინც აბსტრაქტულია, რადგან განმცხადებელი არ არის პირდაპირი დაზარალებული; 2. ზოგიერთი ქვეყნის კანონი ძირითადი უფლების დარღვევის ხასიათს აღწერს. უმრავლეს

²¹ იხ. The Constitution of the Republic of Turkey, 1982, Art. 148.

²² Constitution of the Republic of Azerbaijan, Art. 130, V, 1995.

²³ The Law of the Republic of Azerbaijan on Constitutional Court, Art. 34.1.

²⁴ Law of the Azerbaijan Republic On Procedures For Review of Citizen Applications, Art.23.

²⁵ იხ. *Gonenc L.*, Proposed Constitutional Amendments to the 1982 Constitution of Turkey, 2010, 4-5.

ქვეყანაში კი ძირითადი უფლებების დარღვევა პირდაპირ უნდა უკავშირდებოდეს მოსარჩელის ინტერესს და უარყოფით გავლენას ახდენდეს მის უფლებრივ მდგომარეობაზე.²⁶

ამ მხრივ სამხრეთ კავკასიის სამივე სახელმწიფოს კანონმდებლობა სავალდებულო ნებისადაც აღგენს, რომ კონსტიტუციური სარჩელის წარმდგენი პირი შეიძლება იყოს მხოლოდ ის, ვის კონსტიტუციით აღიარებულ უფლებებსა და თავისუფლებებსაც საჯარო ხელისუფლების მიერ გამოცემული აქტის საფუძველზე ადგება ზიანი და ამ უფლების დარღვევას მოსარჩელე სარჩელის საკონსტიტუციო სასამართლოში წარდგენის მომენტისთვის განიცდის.

3.2.2. ძირითადი უფლებების სამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამონაწერა

ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელით საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის მიმართვის ერთ-ერთი წინაპირობაა რეალური კონტროლის მქონე სახელმწიფოებში ყველა შიდასამართლებრივი რესურსის ამონაწერის ვალდებულება. შიდასამართლებრივ საშუალებებში იგულისხმება როგორც საერთო სასამართლოების სისტემა, ისე სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ გამოცემული აქტის გასაჩივრების ნებისმიერი საშუალება.

საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ აზერბაიჯანის კანონის 34.4. მუხლის შესაბამისად, საკონსტიტუციო სასამართლოში სარჩელი შეიძლება წარდგენილ იქნეს მხოლოდ ყველა სამართლებრივი საშუალების ამონაწერის ექვსი თვის განმავლობაში.²⁷ ასევეა თურქეთის შემთხვევაშიც, სადაც საკონსტიტუციო სასამართლო სარჩელს მხოლოდ სამართლებრივი საშუალებების ამონაწერის შემთხვევაში იღებს წარმოებაში.²⁸

სამართლებრივი საშუალებების ამონაწერის მოთხოვნა ხაზს უსვამს ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის სუბსიდიურ ხასიათს, სადაც საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ საკითხის განხილვამდე აუცილებელია სასამართლოს ყველა ინსტანციის გავლა და საკონსტიტუციო სასამართლო მხოლოდ საბოლოო ეტაპზე ერთვება წარმოებაში. თუმცა იმ სახელმწიფოებში, სადაც ამ წესის დაცვამ შეიძლება გამოიწვიოს ინდივიდის უფლებების გამოუსწორებელი დარღვევა, შესაძლებელია, ეს წესი გამოიყენოს სახით არ იქნეს გამოყენებული.²⁹

ასე მაგალითად, თუ მოსარჩელის კონსტიტუციური უფლებების დაცვის მიზნით საერთო სასამართლოებისათვის მიმართვა ვერ უზრუნველყოფს მოსარჩელის უფლებების სერიოზული და გამოუსწორებელი ზიანისაგან დაცვას, ან საერთოდ შეუძლებელია სერიოზული და გამოუსწორებელი ზიანის თავიდან აცილება სხვა სასამართლოსათვის საჩივრით მიმართვის საშუალებით,³⁰ გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს მსგავსად,³¹ სარჩელი შეიძლება წარდგენილ იქნეს პირდაპირ აზერბაიჯანის საკონსტიტუციო სასამართლოში.³² ეს დათქმა ხაზს უსვამს ფორმალურ მოთხოვნასთან შედარებით ადამიანის უფლებების დაცვის ინტერესის უპირატესობას.

²⁶ იხ. Study on Individual Access to Constitutional Justice, European Commission For Democracy through Law (Venice Commission), №538/2009, Strasburg, 2011, 34.

²⁷ The Law of The Republic of Azerbaijan on Constitutional Court, art. 34.7.

²⁸ <<http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>>.

²⁹ იხ. Study on Individual Access to Constitutional Justice, European Commission For Democracy through Law (Venice Commission), №538/2009, Strasburg, 2011, 34.

³⁰ The Law of The Republic of Azerbaijan on Constitutional Court, Art. 34.7.

³¹ Federal Constitutional Court Act Of Germany, Art. 90.

³² The Law of The Republic of Azerbaijan on Constitutional Court, Art. 34.5.

3.2.3. ძირითადი უფლებების დარღვევის ფაქტი

იურიდიულ ლიტერატურაში საერთო სასამართლოების გადანყვეტილებათა საკონსტიტუციო კონტროლის მიმართ უარყოფითად განწყობილ პირთა სკეპტიციზმი, სხვა ფაქტორებთან ერთად, ემყარება არგუმენტს: რეალური კონტროლის განხორციელებით ხომ არ იქცევა საკონსტიტუციო სასამართლო კიდევ ერთ დამატებით ინსტანციად, რის შედეგადაც კონფლიქტი საერთო იურისდიქციის სასამართლოებსა და საკონსტიტუციო სასამართლოს შორის გარდაუვალი გახდება. მით უმეტეს, რომ რეალური კონტროლის კლასიკური დოქტრინის მიხედვით, საკონსტიტუციო სასამართლო უფლებამოსილია, განიხილოს არა მხოლოდ საერთო სასამართლოების მიერ მიღებული აქტები, არამედ, ასევე, შეაფასოს ხელისუფლების სხვა შტოების მიერ მიღებული გადანყვეტილებების კონსტიტუციურობაც.

საკონსტიტუციო სასამართლო აფასებს არა საერთო სასამართლოს მიერ მიღებული გადანყვეტილების მიზანშეწონილობას ან კანონშესაბამისობას, არამედ ამონიშნავს შედეგს – განსახილველი გადანყვეტილებით დაირღვა თუ არა ადამიანის კონსტიტუციით აღიარებული ძირითადი უფლება. საკონსტიტუციო კონტროლის ამ მოდელის მიხედვით, კონსტიტუციური სარჩელი განიხილება ადამიანის კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის უკანასკნელ საშუალებად. ეს უფლებამოსილება საკონსტიტუციო სასამართლოს არ აქცევს სააპელაციო ინსტანციად, რადგან საქმის განხილვა არ შეეხება გასაჩივრებული შემთხვევის სამართლებრივ სისწორეს, დავის საგანი გადანყვეტილებაში მხოლოდ ადამიანის უფლებების ნაწილია.³³

აღნიშნული გარემოების გათვალისწინებით, რეალური კონტროლის მქონე სახელმწიფოები საკუთარ კანონმდებლობაში კონსტიტუციური სარჩელის დასაშვებობის წინაპირობად ამ მოთხოვნას ადგენენ. ბესარიონ ზოიძის შეფასებით, ძირითადი უფლების დარღვევად შეიძლება მივიჩნიოთ: თუ სასამართლო არღვევს პროცესში მონაწილე პირის კონსტიტუციით გათვალისწინებულ საპროცესო უფლებას; სასამართლო იყენებს კანონს, რომელიც ეწინააღმდეგება (მხარის) ძირითად უფლებას; კანონის განმარტებისას ან მისი გამოყენებისას სასამართლო არღვევს ძირითად უფლებებს; სასამართლო მოქმედებს (განზრახ) თვითნებურად.³⁴

აზერბაიჯანის კონსტიტუციის 130-ე მუხლის შესაბამისად, ყველას აქვს აზერბაიჯანის საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის მიმართვის უფლება კანონით დადგენილი წესის მიხედვით, თუ სახელმწიფო ხელისუფლების სამართლებრივი აქტი, ისევე როგორც სასამართლოს გადანყვეტილება, არღვევს მის ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებს, რათა აღდგეს ეს დარღვეული უფლებები და თავისუფლებები.³⁵ თურქეთის საკონსტიტუციო მონესრიგებაც მსგავსია. კერძოდ, 148-ე მუხლის შესაბამისად, თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის მიმართვის უფლება აქვს ყველას, ვინც თვლის, რომ ძირითადი უფლება, რომელსაც ითვალისწინებს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, ირღვევა სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების მიერ.³⁶

³³ გეგენავა დ., საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება საქართველოში; სამართალწარმოების ძირითადი სისტემური პრობლემები, თბ., 2012, 26.

³⁴ ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბ., 2007, 187.

³⁵ The Law of the Republic of Azerbaijan on Constitutional Court, Art. 34.7.

³⁶ The Constitution of the Republic of Turkey, 1982, Art. 148.

3.2.4. ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელით მიმართვის უფლების ბოროტად გამოყენება

კონსტიტუციური სარჩელის წარმდგენი ინდივიდები ვალდებულნი არიან, მათზე დაკისრებული უფლებები და მოვალეობანი განახორციელონ კეთილსინდისიერად. თუ მხარე ბოროტად სარგებლობს საკუთარი უფლებით, საკონსტიტუციო სასამართლოს ეფექტურობა ირღვევა, რადგან ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის პროცედურას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვისათვის და ამგვარი უფლების ბოროტად გამოყენება ზიანის მომტანია იმ კონსტიტუციური წესრიგისათვის, რომელსაც საკონსტიტუციო სასამართლო იცავს.³⁷

კონსტიტუციური სარჩელის წარმდგენის უფლების ბოროტად გამოყენების პრევენციის მიზნით რეალური კონტროლის მქონე სახელმწიფოებში გავრცელებულია ფინანსური სანქციები. მაგალითად, თუ გერმანიაში კონსტიტუციური სარჩელის შეტანას საფუძვლად უდევს უფლების ბოროტად გამოყენება ან სარჩელის წარდგენა ხდება აშკარად არამართლზომიერი მიზნით, ფედერალურ საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლება აქვს, მოსარჩელეს დააკისროს ფინანსური გადასახდელი.³⁸

ამ მხრივ თურქეთის საკონსტიტუციო კანონმდებლობა განსხვავდება სომხეთისა და აზერბაიჯანის კანონმდებლობებისგან, რომლებიც არ იყენებენ ამ ტიპის ფინანსურ სანქციებს. თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლო უფლებამოსილია, საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის სარჩელით მიმართვის უფლებით ბოროტად სარგებლობისათვის მოსარჩელის მიმართ გამოიყენოს ფინანსური სანქცია 2000 თურქული ლირის ოდენობით, თუ დაადგენს, რომ სარჩელის წარდგენას საფუძვლად არ უდევს კონსტიტუციით გარანტირებული ძირითადი უფლებების დარღვევა.

3.2.5. კონსტიტუციური სარჩელის წარმოებაში მიმღები სტრუქტურული ერთეული

ინდივიდუალურ კონსტიტუციურ სარჩელთა სიმრავლე შეიძლება, ნებისმიერი მდიდარი სამართლებრივი ტრადიციის მქონე ევროპული სახელმწიფოსთვისაც კი საზიანო აღმოჩნდეს. საქმის წარმოებაში მიღების დროს ძირითად წნეხს საკონსტიტუციო სასამართლოს სწორედ ის სტრუქტურული ერთეულები განიცდიან, რომლებიც ახდენენ სარჩელთა დასაშვებობის შემოწმებას. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადატვირთვის თავიდან აცილების მიზნით, სახელმწიფოები მიმართავენ სხვადასხვა ზომას. მაგალითად, ხდება საკონსტიტუციო სასამართლოს სტრუქტურის რეფორმირება – სასამართლოს აპარატის თანამშრომელთა რიცხოვნობის გაზრდა ან მცირე სტრუქტურული ერთეულების შექმნა, რომლებიც კონკრეტული სახის სარჩელების წარმოებაში მიღებაზე იმსჯელებენ და სხვ.³⁹

³⁷ Study on Individual Access to Constitutional Justice, European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), №538/2009, Strasburg, 2011, 34.

³⁸ იხ. ხუბუა გ., ტრაუტი ი., კონსტიტუციური მართლმსაჯულება გერმანიაში, თბ., 2001, 28.

³⁹ იხ. Study on Individual Access to Constitutional Justice, European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), №538/2009, Strasburg, 2011, 59.

თურქეთში ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის დასაშვებობის შემომწმების მიზნით სასამართლოს სტრუქტურულ ერთეულად ყალიბდება კომიტეტები, რომელთა სტრუქტურა და საქმიანობის წესი განისაზღვრება თურქეთის კონსტიტუციითა და საკონსტიტუციო სასამართლოს რეგლამენტით.⁴⁰ კომიტეტი უფლებამოსილია, სარჩელი დასაშვებად ან დაუშვებლად ცნოს. თუ კონსტიტუციური სარჩელი აკმაყოფილებს დასაშვებობის წინაპირობებს, იგი გადაეცემა ერთ-ერთ კოლეგიას, რომელიც საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარის მოადგილის ხელმძღვანელობით 4 წევრისგან შედგება. კოლეგია საქმეს წყვეტს წარდგენილი მასალების საფუძველზე, მაგრამ უფლებამოსილია, დანიშნოს შესაბამისი საჯარო განხილვაც, თუ ამას საჭიროდ ჩათვლის, ჩვეულებრივ შემთხვევებში კი საჯარო განხილვები არ იმართება.⁴¹

აზერბაიჯანში ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელების დასაშვებობის შემომწმების მიზნით, არ იქმნება რაიმე სპეციალური სტრუქტურული ერთეული. ინდივიდუალური სარჩელების განხილვას, მათი წარმოებაში მიღების მიზნით, საკონსტიტუციო სასამართლოს აპარატი ახდენს, რომელიც ასევე იღებს გადაწყვეტილებას სხვა სახის სარჩელების წარმოებაში მიღების შესახებ.⁴² საქმის სხდომაზე მომზადების მიზნით ინიშნებიან მომხსენებელი მოსამართლეები, რომლებიც ამზადებენ საქმეს საჯარო განხილვისათვის.

3.3. საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის მიმართვის საფასური და ვადა

ზოგიერთი სახელმწიფო საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებისათვის ადგენს კონსტიტუციური სარჩელის განხილვის საფასურს. ამგვარი საფასურის დაწესების მიზანი სარჩელთა ხარისხისა და რაოდენობის კონტროლია – მოსარჩელე დარწმუნებული უნდა იყოს საკუთარი სარჩელის საფუძვლიანობაში და მხოლოდ გაცნობიერებულად მიმართავდეს საკონსტიტუციო სასამართლოს. კონსტიტუციური სარჩელის წარდგენის ღირებულება განსხვავებულია სხვადასხვა სახელმწიფოში. მაგალითად, რუსეთში საფასური შეადგენს საარსებო მინიმუმის ერთმაგ ოდენობას, სომხეთში ხუთმაგ ოდენობას, ავსტრიაში 220 ევროს, ისრაელში 400 აშშ-ის დოლარს.⁴³

ვენეციის კომისიის შეფასებით, საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელების საფასური ინდივიდებისთვის შედარებით დაბალი უნდა იყოს და მოსარჩელის ფინანსური მდგომარეობის გათვალისწინებით არსებობდეს მათი შემცირების ან საფასურის გადახდისგან გათავისუფლების შესაძლებლობა. სარჩელის წარდგენის საფასურის ძირითადი მიზანი უნდა იყოს უფლების ბოროტად გამოყენების შეჩერება, თუმცა საფასურის დაწესებამ არ უნდა გამოიწვიოს სასამართლო ხელმისაწვდომობის უფლების შეზღუდვა.⁴⁴

აზერბაიჯანის საკონსტიტუციო სასამართლო კონსტიტუციური სარჩელის წარდგენისათვის რაიმე სახის საფასურს არ ითვალისწინებს. „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“

⁴⁰ The Constitution of the Republic of Turkey, 1982, Art. 149.

⁴¹ იხ. <<http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>>.

⁴² The Law of the Republic of Azerbaijan on Constitutional Court, Art. 36.

⁴³ იხ. იქვე.

⁴⁴ Study on Individual Access to Constitutional Justice, European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), №538/2009, Strasburg, 2011, 33.

კანონის 50-ე მუხლის შესაბამისად, სამართალწარმოება აზერბაიჯანის საკონსტიტუციო სასამართლოში უფასოა და მასთან დაკავშირებული ხარჯები ანაზღაურდება სახელმწიფო ბიუჯეტიდან,⁴⁵ ისევე, როგორც ნორმატიული კონტროლის შემთხვევაში, სომხეთის საკონსტიტუციო სასამართლო არ ადგენს მოქალაქეებისათვის რაიმე სახის ფინანსურ ვალდებულებას. რაც შეეხება თურქეთს, „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ კანონის თანახმად, ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის წარდგენისთვის დადგენილია საფასური, რომლის ოდენობაც შეადგენს 172,5 თურქულ ლირას.⁴⁶

ვენეციის კომისიის რეკომენდაციის შესაბამისად, დროითი ფარგლები უნდა იყოს გონივრული, რათა არსებობდეს ყოველი კონსტიტუციური სარჩელის ინდივიდუალურად განხილვის საშუალება, ან ადვოკატმა, რომელსაც ევალება საჩივრის წარმოდგენა, სათანადოდ შეძლოს ინდივიდის უფლებების დაცვა.⁴⁷ ამავე დროს, გადანყვეტილების მიღების ვადები, თუ ისინი საერთოდ დადგენილია, არ უნდა იყოს ძალიან ხანმოკლე, რათა საკონსტიტუციო სასამართლოს არ შეეზღუდოს საქმის მთლიანად განხილვის შესაძლებლობა და არ უნდა იყოს ისეთი ხანგრძლივი, რომ საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების მეშვეობით ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვა არაეფექტური გახდეს.

საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის მიმართვის ვადა ყოველთვის განსაზღვრულია შესაბამისი ნორმატიული აქტით და, როგორც წესი, ერთ წელს არ აღემატება უფლების დარღვევის მომენტიდან.⁴⁸ მაგალითად, გერმანიის „ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ კანონის 93-ე მუხლის შესაბამისად, კონსტიტუციური სარჩელი უნდა იქნეს შეტანილი და დასაბუთებული ერთი თვის ვადაში.⁴⁹ ვადის ათვლა იწყება გადანყვეტილების სრული ტექსტის ნებისმიერი ფორმით გაცნობის ან გამოქვეყნების მომენტიდან, ხოლო თუ გადანყვეტილების გამოქვეყნება არ ხდება, იმ მომენტიდან, როდესაც იგი ცნობილი გახდა საჩივრის შემტანი პირისათვის.

„საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ აზერბაიჯანის კონსტიტუციის 34-ე მუხლის მეოთხე პუნქტის შესაბამისად, კონსტიტუციური სარჩელი ძირითადი უფლებების დარღვევის შესახებ საკონსტიტუციო სასამართლოს წარედგინება ექვსი თვის ვადაში, ბოლო ინსტანციის სასამართლოს გადანყვეტილების ძალაში შესვლის მომენტიდან, ან სასამართლოსათვის მოსარჩელის უფლების დარღვევიდან სამი თვის განმავლობაში, ამ ვადის აღდგენის პირობით.⁵⁰ თურქეთში ეს ვადა 30 დღით განისაზღვრება, სამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამონწურვის მომენტიდან.

⁴⁵ The Law of the Republic of Azerbaijan on Constitutional Court, Art. 50.

⁴⁶ იხ. *Ulvan N.C.*, Constitutional Complaint and Individual Complaint In Turkey, Ankara Bar Review, 2013, 184.

⁴⁷ Study on Individual Access to Constitutional Justice, European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), №538/2009, Strasburg, 2011. 41.

⁴⁸ *Frremuth L. M.*, Patchwork Constitutionalism: Constitutionalism and Constitutional Litigation in Germany and beyond the Nation State - A European Perspective, *Dunquesne Law Review*, Vol. 49, Issue 2, 2011, 379.

⁴⁹ Study on Individual Access to Constitutional Justice, European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), №538/2009, Strasburg, 2011, 48.

⁵⁰ The Law of the Republic of Azerbaijan on Constitutional Court, Art. 34.4.

4. რეალური კონტროლის პერსპექტივები სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებში

საკონსტიტუციო კონტროლის ის მოდელები, რომლებიც თურქეთსა და აზერბაიჯანში მოქმედებს, ამ სახელმწიფოების საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების მნიშვნელოვანი მონაპოვარია. ვენეციის კომისიისა და სხვა საერთაშორისო ინსტიტუციების რეკომენდაციებმა მნიშვნელოვნად განაპირობა ამ სახელმწიფოთა საკონსტიტუციო სასამართლოების გაძლიერება. თუმცა, რამდენადაც იდეალური სისტემა არცერთ სახელმწიფოში არ არსებობს და შეუძლებელია სხვა სახელმწიფოს გამოცდილების გათვალისწინება სახელმწიფოს სამართლებრივი კულტურის გათვალისწინებლად, თურქეთსა და აზერბაიჯანს მოუწევთ რეალური კონტროლის მექანიზმის იმ ხარვეზების გამოსწორება, რომლებიც ხელს შეუშლიან ინსტიტუტის ეფექტურ ფუნქციონირებას.

თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს რეგლამენტი მოიცავს ინდივიდუალურ განაცხადთან დაკავშირებულ 7 მუხლს. საკონსტიტუციო სასამართლოს იურისდიქცია მოიცავს თურქეთის კონსტიტუციითა და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით განსაზღვრულ ძირითად უფლებებს, მაგრამ საჯარო ხელისუფლების ზოგიერთი აქტის გასაჩივრება სცდება ინდივიდუალური განაცხადის ფარგლებს. მაგალითად, საგანგებო და საომარი მდგომარეობის გამოცხადების შესახებ გამოცემული დეკრეტები ვერ ხვდება თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ კონტროლის ფარგლებში. საკონსტიტუციო სასამართლოს ეს „სისუტე“ უკვე მოექცა კრიტიკის ქვეშ, რადგან ყველაზე მძიმე ხასიათის ადამიანის ძირითადი უფლებების დარღვევის ფაქტები სწორედ საგანგებო და საომარი ვითარების პერიოდში შეიძლება მოხდეს.⁵¹ საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენციის ქვეშ ასევე არ ექცევიან „საკანონმდებლო და მარეგულირებელი ადმინისტრაციული აქტები“.⁵² ვფიქრობ, თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილებები სწორედ ამ მიმართულებით გაფართოვდება და ინდივიდებს საჯარო ხელისუფლების ნებისმიერი აქტის გასაჩივრების შესაძლებლობა მიეცემა.

აზერბაიჯანის საკონსტიტუციო ტრიბუნალი ასევე აქტიურად იყენებს სრული ინდივიდუალური საკონსტიტუციო კონტროლის საშუალებას, თუმცა სარჩელების დასაშვებობის განმსაზღვრელი რაიმე მექანიზმი არ შეუქმნია და ინდივიდთა მიერ ამ უფლების ფარგლებში წარდგენილი სარჩელების დასაშვებობას საერთო წესით ამონმებს. ამ გარემოების მიზეზი შეიძლება იყოს საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის ნაკლები მიმართვიანობა, თუმცა სამომავლოდ, სავარაუდოა, რომ აზერბაიჯანის საკონსტიტუციო სასამართლოს სწორედ ამ მიმართულებით მოუწევს მნიშვნელოვანი ნაბიჯების გადადგმა.

რაც შეეხება სომხეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს, ნორმატიული კონტროლის ის მოდელი, რომელსაც საკონსტიტუციო ტრიბუნალი იყენებს ამ სახელმწიფოში, არ არის რეალური საკონსტიტუციო კონტროლი, თუმცა შესაძინეა ამ სამართლებრივ სისტემასთან დაახლოების ტენდენცია – სომხეთის კონსტიტუციაში საკონსტიტუციო კონტროლის დეფინიცია აშკარად ატარებს რეალური კონტროლის მექანიზმისთვის დამახასიათებელ ნიშნებს (მინიშნება სამართლებრივი საშუალებების ამონწერვაზე, ადამიანის ძირითად უფლებებსა და სუბსიდი-

⁵¹ Özbudun E., Judicial Review of Political Questions in Turkey, ix <<http://camlaw.rutgers.edu/statecon/workshop11greece07/workshop5/Ozbudun.pdf>>.

⁵² იხ. Üstün B., Protection of Human Rights by the Turkish Constitutional Court, Short History of The Turkish Constitutional Court, იხ. <http://www.constcourt.md/public/files/file/conferinta_20ani/programul_conferintei/Burhan_Ustun.pdf>.

ურობის პრინციპის სხვა ელემენტებზე). ასე რომ, სამომავლოდ შეიძლება ვივარაუდოთ სომხეთის საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის ამ უფლებამოსილების მინიჭების პერსპექტივა. მით უმეტეს, ამგვარი რეკომენდაცია სომხეთთან მიმართებით უკვე არსებობს ვენეციის კომისიის მხრიდან.⁵³

5. დასკვნა

იმ სახელმწიფოების გამოცდილების ანალიზი, სადაც საკონსტიტუციო სასამართლოს მინიჭებული აქვს საერთო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა კონსტიტუციასთან შესაბამისობის შემოწმების უფლება, ნათლად აჩვენებს, რომ ინდივიდის მიერ კონსტიტუციური სარჩელის წარდგენის პროცედურა საკონსტიტუციო სასამართლოს აქცევს ძირითადი უფლებების ეფექტურ დამცველად.⁵⁴ რამდენადაც ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის მექანიზმი ემსახურება ძირითადი უფლებების უკეთეს და უფრო ეფექტურ დაცვას,⁵⁵ რეალური საკონსტიტუციო კონტროლის მექანიზმის დამკვიდრებას შეუძლია, ღირებული წვლილი შეიტანოს ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვის გარანტიების შექმნაში და დაეხმაროს ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს ძირითადი უფლებების გრძელვადიანი ეფექტური მექანიზმების დანერგვაში.⁵⁶

საერთაშორისო რეკომენდაციების გათვალისწინებით, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებიდან თურქეთისა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკებმა საკუთარ საკონსტიტუციო სასამართლოებს უკვე მიაღწიეს საერთო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა საკონსტიტუციო კონტროლის უფლებამოსილება. უფრო მეტიც, ამ სახელმწიფოებში დამკვიდრებული საკონსტიტუციო კონტროლის მექანიზმი საშუალებას იძლევა, კონსტიტუციასთან შესაბამისობის კუთხით გადაიხედოს სახელმწიფო ხელისუფლების სამივე შტოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები. ეს სასამართლოები ცდილობენ ისეთი ევროპული სახელმწიფოების ტრადიციის გაზიარებას, როგორებიც არიან: გერმანია, ესპანეთი, ჩეხეთი და სხვ. სომხეთის შემთხვევაში, საკონსტიტუციო სასამართლო ნორმატიული კონტროლის უფლებამოსილებით შემოიფარგლება, თუმცა ამ უფლების მომწესრიგებელი კონსტიტუციური ნორმა რეალური კონტროლის ინსტიტუტის მნიშვნელოვან გავლენას განიცდის უკვე.

წინამდებარე სტატიაში შეფასდა სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებში საერთო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა საკონსტიტუციო კონტროლის ინსტიტუტი, როგორც ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სამართლებრივი საშუალება, გამოიკვეთა მის ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული საკითხები და თავისებურებები, განხილულ იქნა ამ სახელმწიფოებში რეალური კონტროლის პერსპექტივები.

⁵³ იხ. Annual Report of Activities 2011, European Commission For Democracy Through Law, Strasbourg, 2012, 39.

⁵⁴ იხ. Speech of Mr Dean Spielmann, President of the European Court of Human Rights, conference - The best practices of individual complaint to the Constitutional Courts in Europe, Paris, Strasbourg, 2014, 2.

⁵⁵ CDL-AD(2004)043 Opinion on the Proposal to Amend the Constitution of the Republic of Moldova (introduction of the individual complaint to the Constitutional Court) adopted by the Venice Commission at its 61st Plenary Session.

⁵⁶ იხ. *aczolay P.*, Report Introduction to the Report of the Venice Commission on Individual Access to Constitutional Justice, Conference on Individual Access to Constitutional Justice, European Commission to Democracy Through Law (Venice Commission), Strasbourg, 2013, 2.